

AZ ŐSMAGYAR CSILLAGOS ÉG.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

I.

A magyar mythologia a csillagos eget nem hagyhatja figyelmen kívül. Ez volt kezdetben az ős vallás istene és lett később külön személyekké bontakozott isteneinek Olympusa. Az ég isteni mivoltának ős hite még mindig észrevehetőleg jelentkezik a hagyományokban. A csillagok nem személyes alakok ugyan már többé, hanem »szólásaink szerint még mindig jár, jön, fut, szalad a csillag, mintha lába volna.¹« A csillagok cultusának szent tüze már réges-régen kialudt ugyan, hanem mégis, és épen a legtisztább magyar vidékek hiedelme tartja erősen, hogy a *csillagokra mutatni, vagy velök szemben magunkat illetlenül viselniünk nem szabad, hacsak azt nem akarjuk, hogy baj érjen bennünket.*² Közel ezer éve, hogy a ragyogó ég megszűnt az ősvallás *népies bibliáa* lenni, de a fogyatékos töredékekben még mindig föltetszik, hogy az öreg századok alkotó képzelete az egyes csillagokban vagy csillagképekben *az istenek* »szemét«, »utját«, »szekerét«, »palotáját«, »kertjét«, »asztalát«, »vetését« és szerszámát sejté fölismerhetőnek.

Szépen mondja *Ipolyi*: »Mythoszaink emlékei a csillagokba emelkedve fel, onnét sugárzanak még le feledékenységünk egén át.³

Sugárzanak-e csakugyan? . . . nagy kérdés.

Mi azt tartjuk, hogy a magyar ég java részében elveszett s balhiedelem lenne azt gondolnunk, hogy az valaha megint láthatóvá leszen egész szépségében.

Minden nép más szemmel tekinté a csillagos eget, és annak ragyogó hieroglifjeit a saját eszejárása szerint értelmezé. Nem csoda, ha ezer év után ezen ős képirás javarészből olvashatatlaná vált, s az elmosódott lapokra új nevek írótak. Csillagaink arczáról a kereszttyénség letörülte az őshit isteni bélyegét. Az istenek és

¹ *Kálmány Lajos*: a csillagok nyelvahagyományainkban 1. l.

² Szeged- és Szathmár-vidéki néphit.

³ *Magyar Mythologia* 273. l.

hősök helyét az égen az új hit egyeduralma foglalja el és vagy elpusztulnak onnan, vagy a megbélyegeztetés szégyenét kell viselniük. A »*Sánta Katák*-nak«, a »*koldus*-nak«, a »*részezes asszony*-nak«, a »*czigány*-nak« bizonyára más neve, más szerepe és legendája fogott lenni, mint a miket a hagyomány ma hangoztat felőlők. A keresztyénség közelebb hozta földünkhöz a szép *mennyországot*, melynek »ablaka«, »határa« és »kapuja« is láthatók azóta; de ennek isteneink vallották nagy kárát. Hasonló sors érte félisteneinket, a nemzetalapító hősöket, kiknek csillagai feledésbe mentek vagy lehullottak az égről. Ki tudja még megmondani, melyik a *magyarok csillaga*? *Ósvallásunk csillag-krónikája* olvashatatlan, mint a régi székely irás. A régi dolgok fényes emlékei ott ragyognak ugyan, de meghomályosodott emlékezetünk rég nem köt hozzá magyar személyeket és eseményeket.

Ős hitrégészeti szempontból az eget majdnem még jobban kiüresítve találjuk mint földünket. A kutatások nyomai csak romokhoz vezetnek. De mert e romok fajunk világnézetének és eszejárásának égi alkotásai, legalább a meglevőket igyekezzünk megtartani s Uránia csillagbirodalmában birtokos voltunkat a multa nézve beigazolni.

Az ősz magyar szellem jellemző megnyilatkozásai ezek, melyeket kegyelet is, kötelesség is összegyűjtenünk s vele a lehetőségnek látszót megkísértenünk: hogy lerajzoljuk az eget azon képrajzban, ahogy azt őseink láták s ezzel magunkat a több mint ezer év előtt való gondolatvilág korába visszavarázsoljuk.

A csillagos eget magyar szempontból ilyennek látta és kívánta láttatni emlékezetében feledhetetlen lelkes tudósunk *Lugossy József*, akadémiai rendes tag († 1884. márcz. 7.), ki évtizedeket szentelt népies csillagászatunk adatainak gyűjtésére, az eredeti forrásokat keresvén fel, népünkél: a pásztortüzek mellett regélő öreg juhász embereket és a gunyhók patriarcháit, ami kényelmetlenség tekintetében fölér a levéltárak poros aktáinak lapozásával, nem egy esetben. Egy-két alkalmi mutatványával eléggé tájékoztatott abban, hogy mythologiai tekintetben mit várhatunk az égtől, mit olvashatunk ki a csillagokból, és hogy a magyar tudományosság mennyi kárával történt, hogy ő a nélkül költözött át a csillagok honába, hogy sokat ígérő gyűjtését kiadhatta, vagy csak rendezhette volna is.¹ Mi csak töredékeket birunk tőle, ki e részben sok hagyományunknak utolsó letéteményese volt. Halála kétszeres veszteség nekünk, mert égi hagyományainknak pótolhatatlan kincseit vitte magával.

Annál maradandóbb lesz köztünk emlékezte; mert a magyar csillagos égre róta föl nevét.

¹ Úgy tudjuk, hogy e kincset érő jegyzetek, legalább részben, megmentetteknek tekintendők és Géresy Kálmán tudós földünk fáradozik azok rendezésével és összeállításával.

II.

A csillagos ég a népek életében.

Flammarion az ő távcsöves szemével mennyi csodadolgokat néz ki és olvas le az égről! A távcsövet a régiéknél a képzelet pótolta, mely a szétszórt égi testeket változatos égi alakokká csoportosítva, az élet egy külön világbirodalmává avatá az eget. A képzelet sikeres munkája volt, hogy kiki amit keresett, a fényesség és nyugalom eme messzünnen ragyogó hazájában megtalálá, s az majd az istenek hona lőn, majd egyszersmind az emberi sors titokteljes műhelye. A képzelet rábeszélésére történt, hogy a föld megadta magát az égnek: ettől remélt jót és várta bajainak orvoslását és korán ahhoz szokott, hogy jövőjét a csillagoktól tudakozza.

Minden tudomány a mesék és képzelet uralma alatt kezdődik. Ez alapvetője a csillagok tudományának is. Hogy e részben tekintélyre, mesterre hivatkozzunk: »A képzelet nyeleti el a fogyatkozások alkalmával a napot vagy a holdat *sárkánnyal*. A képzelet rajzol földünk kísérőjének korongjára ábrándos képeket; ő borítja be az eget különbözőféle személyiségekkel és tárgyakkal; ő önt életet az égi testekbe, végtére ő teszi meg ezeket istenségeknek. Része van benne, hogy az ő csillagászat oly ragyogó s oly költői látványt nyújt, mert első fogalmai a csillagok historiáját az istenekével kapcsolták össze.«

»A tudományos fejlődés ifjúkorában az emberi szellem arra hajlik, mondja folytatólag tudósunk, hogy mindennek lelket tulajdonítson. Betölti a mindenséget személyesített és természetfölötti lényekkel: odáig megy, hogy pusztá eszméket is tulajdon léttel ruház fel. Az ember mindazt, a mi őt környékezi, úgy képzei, hogy belső lehellettől van áthatva, mely, miként ő maga is, érez és gondolkodik. — A legcsekélyebb mozgást, mely keletkezik, jó vagy rossz indulatu, láthatatlan lények művének tekinti. Innét származik az a folytonos felindulás és benső félelem. A levelek zúgása, a tűz pattogása, a madarak repülése vagy éneke, a szél süvöltése, a dörgés robaja és a villám czikázása mindmegannyi nyilvánulása ennek a második, mintegy az elsőbe rejtett világnak.

Ebben a korszakban a népeknek nincs tulajdonképeni csillagászatuk, nem ismerik sem a csillagsoportokat, sem a bolygókat

Az erdők driádjai, a források nimfái és a tengerek tritonjai a műveltebb népek körében is sokáig fentartották eme megelevenített korszak emlékét. Alapjában véve az istenség hatott át mindent, hogy mindent megelevenítsen és éltesen. Az elevenítő szikra mindenüvé belopódzott.

Ez időben az ég ismerete még oly homályos és hiányos

¹ Czögler Alajos főreáliskolai tanár fordításában: *Houzeau*: a Csillagászat történelmi jellemvonásai 494. l.

volt, hogy az ember csak a legragyogóbb csillagképeket ruházta fel nevekkal és a bolygók közül csak Venust ismerte.

Ami azonban a csillagászatból a tudományok elsejét fejleszté ki (mert a csillagászat bontakozott ki először embriójából), az a megfigyelés későbbi gyakorlata volt.

A mint az égboltozat jelenségei magukra vonták az emberek figyelmét, megszületett az első csillagászat . . . Khaldeában és úgy látszik önállóan Egyiptomban is.

Babilonban, mely első ízben méltatá örökké derült egének ragyogó csillagait imádásra, a csillagok ismerésének ősrégi nyomaira akadunk. *Venus* fölfedezése, miként mondani szokás, a történelőtli idők homályában vész el. *Istár* (=urnő) nevezet alatt Assziriában ő a természet nagy istennője és a nőiség megszemélyesítője.¹ *Merkur* »Nebo« név alatt a *legfelsőbb értelem* imádott megszemélyesítője. *Mars* vagy kaldeus néven »Nergal« nem csupán ismeretes volt, hanem egyszersmind *nagy hős és a csaták ura* gyanánt tiszteltetett. *Jupiter*, Assiria nyelvén *Merodach*, az istenek királyának tekintetett. *Szaturmus* vagy »Adar« nem volt utolsó csillag-isten, levén: hatalmas, az erő ura, az ellenség megsemmisítője és az állatkör fia vagyis legtávolabb eső.²

És az Eufrát partjain fölfedezett könyvtár maradványok csillagászati töredékei arról győznek meg, hogy Babilon az őskori csillagászat Eldorádója volt.³

Egyiptomban is istenek tana volt a csillagászat azon különbséggel, hogy itt a csillagimádás a Nap cultusa körül forgott, s habár a bolygók nem egyebek mint »utazó istenek«, de nem annyira a fő-fő létező anyagából kiáramlott isteni személyek látható jelenségei, inkább ezeknek csupán lakóhelye.⁴ Azt hisszük, hogy az egyiptomiak csillagászata állapította meg az állatkört és az ő képzeletök teremtette meg azon csillagképeket, melyek szerint csoportosítjuk ma is az égtájak csillagtáborát.⁵ Némely csillagrievek egyiptomi eredete elvitázhatatlan. Így tőlök származnak a nap pályájának egyes állomásait megjelölő nevek. Ezen állatok legtöbb esetben hieroglifás jelei valának az isteneknek. A vizöntő neve bizonyítja, hogy a nap Niláradat táján ennek közelében állott. Bizonyos sakálfajt használván az egyiptomiak a házörzésre, a sakal-fej jelvénye lett Anubis-nak, kire az istenek az ég látó határának őrizetét bízták. Innét a *procyon*.⁶

¹ *Houzeau*: A csillagászat történelmi jellemvonásai *Czöglernél* 143. l.

² U. ott.

³ Említetik ezekben: »az égi pásztor«, »csillaggyűrűzet«, »a koronás és farkas« csillagok stb., melyeknek ma urát sem tudjuk adni.

⁴ A Merkur ifjabb Hóruszé, Venusz Izisé, Marsz Aruerisé, Jupiter Ozirisé, a nagy Medve a Nil istennőjeé, a Procyon az ég látókörére vigyázó Anubisé.

⁵ A nagy Medve helyén Tyfon (hadisten) kutyája állott, a fontos szerepet játszott Orion helyén »*Szahu*« (I. m. 217. l.).

⁶ Mondják, hogy Anubis, az istenek hírnöke nem lenne más, mint a

Perzsiában a csillagvizsgálat szintén az ős vallás ótalma alatt állott annyiban, a mennyiben az nem volt egyéb, mint a *világosság és sötétség versengésének mythológiája*. Uralmuk alatt különben Babilonban a csillagászat súlyodt. Vallási áhitattal tekintének a világsarkok tájaira, a világtájak négy vezércsillagára, melyeket Ormuzd azért helyezett oda, hogy a csillagzatokat vigyázó őrállomások legyenek.¹ Hogy nem kevesebb tisztesség jutott a szereplő »járó csillagoknak«, magától értetődik.

Az őskor culturnépei közül szóba hozhatjuk a *hindukat* is, kik önállóan fedezik föl a bolygókat, mint ezt jellemzésök sejteti.² Csillagképeiket ezeknek sem érintjük, annál kevésbbé csillagászati rendszeröket.

Több oknál fogva kellett előállanunk ezen rövid vázlattal, melynek irányában, nem lévén szaktanulmányunk, az eredetiségnek még látszatát is elhárítjuk magunktól. A szakferfiak állításainak idézésével sok szóbeszédnek óhajtók elejét venni, azon kettős igazságot kívánván az olvasó figyelmébe ajánlani, hogy, az őskor népeiről lévén szó, minden nép észrevette a csillagos eget és a saját geniusa szerint fejlesztette annak ijesztő és vonzó képeit; és

hogy [mindig ugyanazon kor levén értendő] csillagos ege a legigazabb mértéke egy népnek előhaladás tekintetében.³

De ha minden nép csak annyira szellemi szárnyalású, mint csillagos egeről alkotott fogalma; ha minden faj maga rója rá az égre önnön énjének miveltési és erkölcsi képét; és ha a csillagismeret hajdanta nemzeti tudomány volt, mely minden néppel külön-külön átélé a nemzetek bölcső- és gyermekkorát: akkor történeti joggal fölvehetjük az ősmagyar csillagos ég kérdését. Sajátképen pedig sajnálatunkat van inkább helyén kifejeznünk, hogy ezzel az eredmény utolsó órájáig késlekedtünk.

III.

A nekünk atyafi-népek csillagismerete.

4—5 ezer éveknek előtte élt az Altaji hegyek táján a nép, melynek nyelve nekünk nagyanyai nyelvünk vala s mely bennünket nagy *nyelv-családnak* tőn közelebbi vagy távolabbi rokonává.

Syrius, mely azon tájon tűnven föl, hol a Nilus fakad, annak áradását előre jelenté.

¹ *Haftorang* szellem a nagy Medvében székelvén, az északtáji csillagokra ügyel. A nyugati tájak fejedelme *Satevis*, kinek figyelő helye némelyek szerint az Aldebaran, mások szerint Anahid (= Venus). Keletnek öre *Taschter*, kinek fényes tekintete a Sziriusból gondoza a rá bizott égtartományt. És *Venant* délnak védő szelleme, kinek őrállomását forrásomban (Dictionnaire universel de mythologie etc.) nem találom följegyezve.

² Mercur náluk *tudó*, Vénusz *ragyogó*, Mars *vörös testü*, Jupiter a *fejlődés ura*, Szaturnus »lassan járó« *Houzeau* jegyzetei szerint (I. m. 144. l.)

³ Legyen szabad kivételt tennünk az ős hagyományok örökösére Babilonra nézve, hol a »hét bolygó templomában« a sok emeletű Nap-oltár szerin-tünk, noha a szellemi emelkedés zenithjét látszik hirdetni, sajátlag az őshagyomány tagadásával összekötött sülyedést jelez.

Öntudatosan történik, hogy nem nép-, hanem nyelvcsaládról szólunk, mert csakugyan az alapnyelv és nem a faji jelleg köt bennünket össze a mandzu-tunguzokkal, mongolokkal, törökökkel, szamojédokkal és az ugor törzs hat ágazatával¹ [finn, mordvin, cseremiszlapp, zürjén-votják, vogul-osztják], a sok neptörzsnek egyike fajrokonunk is lévén.

De ha ez nincsen másképen, akkor még mindig elég nagy az altaji közös családfa körül összehozható atyánkfiainak a száma. Nyelvrokonaink, kik több ezer éves elszakadás után nem ismerjük, nem értjük többé egymást. És a nyelvrokonság alapján a fogalmak azonosságát keresni, a siker több-kevesebb kilátásával verhetjük föl a finnek lakta *ezer tó országát*, az őshazát, hol megszorult rokonaink közül teng és haldoklik még egy-kettő, vagy Vámbéry kíséretében átkaravánozhatjuk Közép-Ázsiát, látni: hogy csillagos-e még Ukkó, az »öreg isten« ege, avagy a derültebb délen akadhatni-e még ázsiai párhuzamokra?

Ugy látszik nekünk, hogy észak hagyománya erősen a csillagok személyesítése mellett bizonyít és a honfoglalás korában fogott olyan lenni őseink csillagvilága, a milyennek a *Kalevala*, a finnek világhírű nemzeti eposza a csillagos eget elének állítja, és *keleten* inkább őshajdanunk legrégebb korát látjuk megjegecsezve egy népszokásokban, mint a nomád étellel kapcsolatos csillagnevezetekben. Itt a civilizáció még nem enyészette el az ősi nyomokat.

És a nomád nepek közt, mondja egyik vallásbölcseleti írónk,² szabad ég alatt élvén s éjjel-nappal figyelemmel kísérvén az égi testek változásait, szükségképen kifejlenek némely csillagászati ösmeretek. Így olvassuk a *kirgizekről*, kik Középpázsia fenyéreire szerte bolyongva élnek, hogy csillagászati ösmereteik atyáról fiura szállanak. Az égi testek járása szerint osztják föl idejüket. Kifejlett astrologiájok van, melynek alapelve szerint szellemekkel vagyon népesülve a látható ég, a kiknek befolyása alatt áll minden élő lény. A csillagok nevei összefüggésben vannak a nép szükségével és szokásaival. Így a *földszarki* csillagot, mely mint iránypont első helyet foglal el szerintök az égen, *vastuskó*-nak nevezik.

Vénus=pásztor, mivel akkor jó fel, midőn a nyáj legelni megy vagy este haza tér.

Anagy Medvé-t »hét farkas-hoz« hasonlítják, melyek *egy szürke* és *egy fehér lovat* kergetnek.

¹ A mennyire a dologban dr. N. L. egyetemi nyelvtudósunk beavatott, az *altaji nyelv* családfája így képzelhető nagyjában véve:

Altaji nyelv.			
Tunguz.	Mongol	Török	Ugor
	Mandzs.		Lapp
			— Cseremiszl
			— Mordvin
			— Finn
			{Vogul-osztják és Zürjén-votják.
			— Magyar.

² *Csengery*: Kisebb Munk. I. 83. l.

A *plejádok* »vad juhok«, s midőn nem láthatók, a földi juhoknak hoznak takarmányt.

A tejut »madarak útja«, melyek éjszokról délre költöznek.

A *török-tatár* népek Vámbéry szerint az eget minden izében ismerik. A *sark-csillag* neve némely törzsnél »aranykaró«, másikonál »vaskaró«, látszólagos mozdulatlansága miatt.

Ama *két csillag neve*, mely a kis Medvének képletében, a sarkcsillagtól legmeszebb van, *kék-szürke és lisztes-szürke ló*.

Az ezek között levő három kis csillag »kötél-csillag«, melyel az említett csillagok a vaskaróhoz vannak kötve.

A *Gönczöl szekere* [Nagy-Medve] »hét rabló«, kik a lovak után ólálkodnak.¹

Csillagászatunkban az ős nomádéletnek illetén nyomai nincsenek többé, hacsak a *tejút* nevei között nem fogunk akadni ilyenre, holott még a mindig derült egű nomád arab sem látott kezdetben egyebet az égen, mint tevét, struczot, sakált, kutyát, vagy pásztor életének eszközeit: sátort, jászolt, fazekat, tálat, rőföt, vedert.²

A többi népekről még egészen hiányosak e részben ismereteink. A *mongolokról* csupán annyit tudunk szavahihető írók után, hogy náluk általános a csillagtisztelet, és hogy az ő csillagaik felsőbb lények: *Tängri-k*.³

A *mandsuk*-nál szintén megvan a csillagtisztelet.⁴

A *tunguzuk* Georgi szerint imádják a holdat, *csillagokat* és főképp a napot.

És Csengery után tudjuk, hogy déli Sziberia nomád tatár törzsei szintén tisztelik az égi testeket [I. m. I. 82. 1.]

Önként következik már a mondottakból is, hogy az ősmagyar csillagtisztelet mellett Ázsia népei is bizonyoságot tesznek, akikről azonban tulzás lenne követelni, hogy csillagképeinknek is értelmezői legyenek.

Ami északi nyelvrokainkat illeti, megvitatott dolognak vehetjük, hogy az égi testek cultusának fölismerhető nyoma a finn-ugor népek között a *szamojédoknál*, az *osztjákoknál*, *voguloknál* és a többiekénél van. Annyira azonban nem mentek az éghajlat zordonságánál fogva, hogy a csillagimádásig eljuthattak volna, de sőt a finn mythológiát véve is mértékül, egyik-másiknál határozottan megállapítható a visszaesés.

A finn mythologia szerint a hold, nap és gönczöl többek mint élettelen égi testek.⁵

¹ *Vámbéry*: A török-tatár nép primitív culturájában az égi testek. 7. 1.

² *Houzeau*: A csillagászat történelmi jellemvonásai 220. 1.

³ *Kálmány Lajos*: A csillagok nyelvahagyományainkban 3. 1.

⁴ *Bálint G.*: A mandzuk szertartásos könyve 7. 1.

⁵ »Vezess ki Hold, ments ki, ó nap,

Gönczölszekér irányozzd,

Menekvésem e tanyákról!« stb. (*Kalevala* I. runó 303—4. v.)

Miként meséink »Nap-, Hold- és Szélkirályának«, a finn Mythologia *Napja-, Holdja- és Csillagainak* is van háztartása és családja.¹

Vannak fiaik [meséink is ösmerik a napurfit] és leányaik, kik mindannyian ifju, szép és ügyes fonó tündérlányok.² A Napleány minden borútlan napon megteszi, hogy az égen »megjelen vörös szalaggal, hogy a napbikát legelőre vigye«.

Ami az egyes csillagképeket illeti, sajnálattal kell hallanunk a magyar ég szenvedélyes buvárától: *Kálmány Lajostól*, hogy a rokon mordvin, votják, vogul népek ide vonatkozó hagyományai még nincsenek ismerve.

És csakugyan alig ismerünk az Otavá-n [Gönczöl szekere] kívül egy-két csillagjukat. Mint, hogy

a *fiastyuk* nálunk »szita«;

az *Orion* nekik félistenüknek »Wäinömöienen-nek« *kaszája*.³ (a magyarnak is az *Orion-kaszás csillag*!)

Még ugyanazon nép is változtatja csillagos egét, ha változik éghajlata és foglalkozása és onnét van aztán, hogy ugyanazon csillagkép oly sok és különböző alakokat láttathat, péld. a Nagy Medve:

Nekiünk: Gönczöl szekere; az *ős arabok*-nál: koporsó három siratóval; a *skandinávoknál*: kutya; az *eszkimóknál*: iramszarvas, a *hinduknál*: 7 risi = szent bölcs homlokegyenest az *irókézekkel*, a kik szerint: három vadász, kik négy medvével állanak szemben.

De mindezen előkészítésekkel talán kelletén túl is várakoztatjuk az *ős magyar* égre kíváncsi olvasót.

IV.

A magyar csillagos ég faji jellege.

Fajunknak nem volt meg a maga Jornandese, aki írásban hagyta volna meg, hogy hány csillaggal volt ismerős a magyar nép Árpád idejében. A gótoknak nagyon utána nem állhatánk, a akik 344 (?) csillagnak ismeretével jöttek Európába, miután a magyar csillagos ég még mindig várakozásokon fölül gazdag, ha nem

¹ »Nap megkérte a fiának, — De nem ment a Nap lakába,
A nap mellett ragyognia, — A Nap nyári futásába.

Kérte Hold is a fiának, — Holdnak sem ment a lakába,

A Holdról leviláglani, — Légi pályán fenn haladni.

Kérte Csillag a fiának, — Csillagnak sem ment lakába,

Égni hosszú éjjeleken — A sanyarú téli égen.« (Kal. XI. r. 31—43. v.)

² »Hallám a Holdtündért szöni; — Nap lyánt orsót peregettrí.« (Kal. IV. r. 43.)

³ Ennek égbe utazását így írja le a Kalevala:

»Erre öreg Väinämöinen
Elvitorláz most már menten,
Érzeből készült hajójával,
Rézbl fedett csolnakával,

Fölibe az anyaföldnek,
Alsajára az egeknek.
Ott hajóstul megragada.
Csónakával ott marada.«

gazdagabb más népekénél. Hátha még adtunk volna rá valamit és nem hagytuk volna örökségök és hagyományuk letéteményezése nélkül kihalni azon utolsó nemzedéket is, melyet még a csillagok altattak és költöttek, melynek még a csillagos ég volt esztendőre szóló *naptára*, vagy az éjszaka minden pillanatában megtekinthető égi *órája!*

Egészen talán még most sincs itt az ideje, hogy a legrégebb *nomádkor* ezen emlékeit elveszetteknek tekintsük. A népnek még mindig csak kivételesen van házi vagy zseb-órája; még mindig vannak népünknek öregei, kik nem ismerik a betűt, de az égen folyékonyan olvasnak. A magyar ős csillagászat tekintetében panaszkodhatunk tetemes megrövidülésről, de hála a nemzeti geniusnak! a teljes elvesztése fölött való panasznak még mindig nincsen helye.

Bajosan ér czáfolat. midőn *időmutató* csillagainkat valljuk legöregebb csillagos hagyományunknak. Még azon népeknek és néptörödékeknek is, melyek egöknek alig egy-két csillagképét méltaták különös figyelmökre, megvannak a maguk időmutató csillagaik, jelélül, hogy ez a népek életében szükségét pótolta:

És alig kell mondanunk, hogy népünk egészen mester az időmutató csillagok *ismeretében*, és bizonyos csillagok feljötte vagy lementé után csalhatatlanul eligazodik az idő körül. Egy tekintet a *Gönczölre* és különösen a vele járó »Kis-Béres-re« (Alcor) és tudja: éjfél előtt vagy után van-e az idő, sőt vannak *óra* csillagai is. Így palócz forrásom szerint míg a »*Kincső*« (a Gönczöl) az éjszaka órája: addig a reggeli három órát már a »*hajnal*«, az 5 órát meg már a »*Viradó*« csillag mutatja, melyeken kívül még óra-csillagoknak tetszenek: a hajnal hirmondója, az alkony, az est-hajnal, a vacsora, az álomhozó, a virrasztó, a határjáró, az éjféli, a pásztorok serkentő csillaga.

Mindezen csillagaink mivoltára, mint a hozzájuk kötött mondatokra és babonákra fölhivjuk lelkes gyűjtőink figyelmét.

Hogy az *évszakokat* az állatkör jegyeihez, vagy valószínűbben ezekkel együtt kelő és járó csillagokhoz kötötték-e? még ismeretlen előttünk. *Évszaki* csillagoknak mondhatók még: a kikelet hirmondója, a harmatlegelő, a dérhagyó, Pünkösd csillaga, az árpa-érlelő, a rétszagaló, az őszi, a zuzmarás, a fagyhozó és szélvész csillaga, — melyeknek hagyománya imitt-amott még él, ha elhaló emlékezetben is.

Hogy ezen, majd jellemző, majd egyszersmind költőileg is szép nevezetekben a nemzeti szellem nyilatkozik meg, az bizonyos; de a faji jellegnek vannak ennél szembeszökőbb tünetényei is.

A magyar inkább keleti e részben mint bármely más nép. A képzelet vonásaival a maga hitét, örömét, kedvtelését, búbanatát egyik sem irta föl szebben az égre. Aztán mintha a menny-ég sem lehetne a boldogság hazája, hacsak nem szakasztott mása a déli-bábos rónának: alfölddé tette a csillagok hazáját is. Azon tájak,

halmok, bokrok; melyek itt környezik, megvannak az égen is: a bokor csillagban, a hármas halomban, a rétlelegő és vadlelegő csillagokban, a szolgafá-ban, a pihenőben, a kaszás zombékjában. Nem hiányzik a »korcsma.«

A *malom* »hármásával,« »négyesével« zakatol ott is.

Amott a »kamra«, itt a »fészker.« Rohan a »csürhe«, kaparász a »fiastyuk«, »Vakondokturás«, »zombék ikre« látszik itt, ott az »Örvény« sodra játszik. Ez itt »szarvas legelő«, az meg a »szarvas nyomdoka«.

A »puszták lobbanásában« nem hiányzik a földi éjszakák kísértő lidércz-tüze sem.

És nem hiányzanak ezen égi alföldön rónánk szárnyas vadai és házi állatai sem: »4 bornyu«, »buvár«, »darvak«, »darvak vezére«, »eb«, »fiastyuk«, »hetevény«, »2 kan«, és »kolompos.« Ezek közt ott alkalmatlankodik a »kulancs« is.

És ezen égi magyar alföldön elszórva hever a sok kenyérfő kereső szerszám, házi eszköz vagy ruhadarab és eledel, melyek is nagyjából elősorolva: Nagy és kis fél-kenyér, az ásó (n. és k. ásó), cséphadaró, eke és ekemása, furu (nagy és kis), furumása, fias emelője és fias kötele, kaptár, háló, kádas, járomszeg, kerék, kasza, juhászbót, lappantó, lánczszem, mérték, nyüst, patkó, ujjas, koldusbot, sarló, szántóvas.

És az égi alföld magyar még lakosait tekintve is, kik között nem-magyar csak elvétve találkozik, mint az »oláh és török kaszás«, meg a vígkedvű »czigány.« Legalább a mi adatainkban ezeken kívül másnak semmi nyoma, sőt feltűnő, hogy sem *németre*, sem tót- vagy zsidóra itt nem bukkanunk. Itt, mint az egyházban, minden komoly és ünnepélyes, és a néphumor nem nyilatkozik.

Az is különös jelenség, hogy az egész munkás hadban nincsen nadrágos ember a »kalmárok-on« kívül, jeléül, hogy a magyar ég első hódítói nem a könyves Kálmánok voltak, hanem a puszták népe, a gunyhók lakója, akik aztán följutván az égre, ott hasonszőrűekkel vették magukat körül, vagy olyanokkal, akiknek az ég földén hasznát vehették. Így kaptak fel a csillagokba többek között: a bojtárok, és a bojtár kettőse, a béres és a kisbéres, a cséplő, az »étekfogó« *szilke-hordó*, »ebédhordó«, az erszénytartó, az erdőjáró, az ekehajtó, a fias pallér, a rosra ébredt¹ »juhász« a gyalomverő és gyepűhuzó, a halász, a kalauz, a kaszás, aki telkes gazda (»kaszás telke«, *kaszás gázlója*), de nagy a családja is: »kaszás pallér«, »kaszás után járó«, »kaszás emelő,« Különbön »három« a kaszások száma; a lámpáshordó, az ostoros, az ökörkereső, az Ökörpásztor és Ökörhajtó, a Révész, a Róna királya, a Róna-őrző, a Róna pallér. Ennyi nép nem lehetett el »előljáró« nélkül. Különbön van: *Birák gyűlése* is.

¹ Elaludt az *Erdőben* és elszéledt falkáját nem bírja többé összeteterelni.

Az eget azonban az ős felfogás maga sem hagyta *csillagok nélkül*. És ki hallott ennél szebbeket személyesítés tekintetében? Ágas, Sátoros, Szárnyas, Hunyéta, Álmatlan, Halovány, Szőke, Hályogos, Horgas, Karos, Gyalog, Futó, Fürtös, Tejeles, Kétkézű, Félkezű, Nehéz lábú, Hármás levelű, Alföldi, Délszaki, Levegő- és Tengercsillaga, Aranyhajú, Aranyszemű, Aranynyal versengő, Leányszemű, Vérrel versengő, Kunyhóba tekintő, Tengerbe kacsintó, Árva leány pillantása, Ködszemű, Keresztbe néző, Vérszemű és Keresztes csillag.

Mintha csak szerencsecsillagok volnának, olyan vonzó és varázsos még a nevök is!

KANDRA KABOS.

